

ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΕΣ

Χρήση και Πρόσληψη των Αρχαίων Μύθων
από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα

Επιμέλεια: ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ & ΑΝΤΩΝΗΣ Κ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ

Εκδόσεις
ΕΛΛΗΝ

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ & ΑΝΤΩΝΗΣ Κ. ΠΕΤΡΙΔΗΣ
(ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ)

ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΕΣ
Χρήση και Πρόσληψη των Αρχαίων Ελληνικών
Μύθων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Πρακτικά του Α΄ Διεθνούς Συνεδρίου του Προγράμματος «Σπουδές
στον Ελληνικό Πολιτισμό» του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου

Ευρωπαϊκό Πολιτιστικό Κέντρο Δελφών
28-30 Ιανουαρίου 2010

Αθήνα & Λευκωσία 2011

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ (1-4)

Στέφανος Ευθυμιάδης & Αντώνης Κ. Πετρίδης
*Μυθοπλασίες: χρήση και πρόσληψη των αρχαίων μύθων από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.
Εισαγωγή στη Θεματική του Τόμου*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 (5-22)

Στυλιανή Σουβατζή
*Πίσω από τους αρχαίους ελληνικούς μύθους: κοινωνίες, ιδεολογίες και παραδόσεις της
προϊστορίας και η συμβολή τους στη δημιουργία μνήμης και συνέχειας*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 (23-32)

Νικολέττα Καναβού
Μύθος ή Ιστορία; Ο Αριστοφάνης και η ρευστότητα των ορίων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 (33-48)

Αντώνης Κ. Πετρίδης
Θεατρικά Υβρίδια: ο τραγικός μύθος στη Νέα Κωμωδία (Ένα παράδειγμα από τη Σαμία)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 (49-54)

Vayos Liapis
The traffic of myth between tragedy and novel: Rhesus and Longus

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 (55-71)

Πάνος Χριστοδούλου
Κατασκευάζοντας το παρελθόν: Η θέση του μύθου στην πολιτική σκέψη του Ισοκράτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 (72-86)

Ηλίας Κουλακιώτης
Πολιτικοί μύθοι του ελληνορωμαϊκού κόσμου: Λυκούργος και Αλέξανδρος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 (87-95)

Olga Zolotnikova
*Herakles' victory or Opheltes' death? The underlying myth of the Nemean Games as
treated in ancient sources.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8 (96-108)

Ευαγγελινή Μάρκου

Αναπαραστάσεις αρχαίων μύθων στα νομίσματα των βασιλέων της Κύπρου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9 (109-129)

Γιώργος Δεληγιαννάκης

Η θρησκευτική θέαση της πλαστικής απεικόνισης των αρχαίων θεών στον κόσμο της ύστερης αρχαιότητας. Από τον Δίωνα Χρυσόστομο στον Δαμάσκιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10 (130-140)

Paul Magdalino

The Myth in the Street: the realities and perceptions of pagan sculptures in Christian Constantinople

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11 (141-157)

Στέφανος Ευθυμιάδης

Η πρόσληψη και η ανάπλαση των ελληνικών μύθων στους λόγιους του πρώτου βυζαντινού κλασικισμού: Φώτιος-Λέων Στ' ο Σοφός-Αρέθας Καισαρείας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12 (158-174)

Paolo Cesaretti

The echo of the Sirens: allegorical interpretation and literary deployment from Eustathios to Niketas Choniates

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13 (175-185)

Ευαγγελία Βογιατζάκη

Αισθητική συνείδηση και μύθος στην ποίηση του Α. Σικελιανού και του Γ. Σεφέρη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14 (186-198)

Γεώργιος Παπαϊωάννου

Ο Αίσωπος και οι μύθοι του στα αρχαία ελληνικά σε τρεις σπάνιες παλαιότερες εκδόσεις (1726, 1739, 1826): συμβατική και ψηφιακή διάθεση, μουσειακή ανάδειξη και μουσειοπαιδαγωγική αξιοποίηση

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15 (199-210)

Αγγελική Κόντου

Μύθος, αλληγορία και η Διαλεκτική του Διαφωτισμού

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16 (211-220)

Διονύσης Τζάκης

Η επίδραση του μύθου της Αθήνας στους στρατιωτικούς προσανατολισμούς της ελληνικής επανάστασης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17 (221-229)

Αθηνά Χατζή

Et in Arcadia ego: Φυγή ή επιστροφή; Οι μυθολογικές διαστάσεις της πρόσληψης του ελληνικού τοπίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18 (230-245)

Βάγια Καραΐσκου

Νέες μυθολογίες: ο μύθος της αρχαίας ελληνικής τέχνης στη διαφημιστική εικόνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19 (246-255)

Kalliopi Fouseki

'Live your myth in Greece': the representation of ancient Greek myth in the historic centre of Athens (Plaka)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΥΘΩΝ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΗ ΜΑΡΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα γεωγραφικά όρια των κυπριακών βασιλείων¹ θα μεταβληθούν κατά τη διάρκεια των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων: τα βασίλεια που βρίσκονται πιο κοντά στη θάλασσα και έχουν τον έλεγχο των εμπορικών-οικονομικών δραστηριοτήτων θα αναπτυχθούν, συχνά εις βάρος των βασιλείων που βρίσκονται στα μεσόγαια (όπως το Ιδάλιο και η Ταμασσός) και θα τα συμπεριλάβουν στα όριά τους με τρόπους που μας είναι γνωστοί τόσο από τις επιγραφικές όσο και από τις φιλολογικές και νομισματικές μαρτυρίες.² Η αυτονομία των βασιλείων αυτών κατά τη διάρκεια της αρχαϊκής και κλασικής περιόδου μας είναι γνωστή και με τη βοήθεια των νομισμάτων τα οποία αποτελούν «επίσημα» έγγραφα: εκδίδονται από τους βασιλείς, για να διευκολύνουν τις συναλλαγές αλλά και για να εξυπηρετήσουν σκοπούς πολιτικής φύσεως, κυρίως μέσα από την επιλογή των επιγραφών και της εικονογραφίας,³ άλλοτε λιγότερο και άλλοτε περισσότερο κατανοητούς σε εμάς σήμερα.

¹ Για μια σύνοψη της ιστορίας των κυπριακών βασιλείων για την περίοδο από τον 8^ο μέχρι και τα μέσα του 4^{ου} αι. βλ. Στυλιανού (2000) 465-618. Σε αρκετά σημεία παραμένει ακόμη σημείο αναφοράς το σύγγραμμα του G. Hill για την ιστορία της Κύπρου (Hill 1940, 111-172).

² Ιακωνου (2002) 77-80, Ιακωνου (2008) 642-643. Οι φιλολογικές πηγές που αφορούν στην ιστορία της αρχαϊκής και κλασικής Κύπρου μπορούν να εντοπιστούν στο ΑΚΕΠ, τόμος Α΄.

³ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό των χρυσών εκδόσεων του Μενέλαου στα τέλη του 4^{ου} αι. Αναλυτικότερα βλ. Μαρκού (2011), 129, αρ. 446-449 και σσ. 294-295.

Οι βασιλείς εκδίδουν νόμισμα στην Κύπρο ήδη από τα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.⁴ Η εικονογραφία των νομισμάτων αυτών εντυπωσιάζει, καθώς ποικίλλει από βασίλειο σε βασίλειο και από βασιλέα σε βασιλέα. Η παρούσα μελέτη θα επικεντρωθεί στις νομισματικές αυτές εκδόσεις που παραπέμπουν σε μυθολογικά θέματα καθώς και στη συγκριτική προσέγγιση αυτών με παράλληλά τους από τη γλυπτική και την κεραμική των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, τόσο της Κύπρου όσο και των γειτονικών περιοχών.

ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΥΘΩΝ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ: Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ

Ο Ηρακλής είναι ο πιο γνωστός ήρωας και η λατρεία του είναι διαδεδομένη σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο και πέρα από αυτόν.⁵ Οι άθλοι του περιλαμβάνουν κυρίως την εξόντωση άγριων ζώων,⁶ ενώ η μορφή του ξεχωρίζει από τη λεοντή, την οποία φορά στο κεφάλι, ή τα όπλα που φέρει: το τόξο και το

⁴ Αξίζει να σημειωθεί η πρόσφατη εύρεση νομισματικού θησαυρού κατά τη διάρκεια ανασκαφών που πραγματοποιήθηκαν από το Τμήμα Αρχαιοτήτων στον λόφο του Αγίου Γεωργίου στη Λευκωσία. Τα 35 νομίσματα που απαρτίζουν το σύνολο, του οποίου η χρονολογία απόκρυψης τοποθετείται στις αρχές του 5^{ου} αι., επιβεβαιώνουν μεταξύ άλλων την πρώιμη έκδοση νομισμάτων. Για τον θησαυρό βλ. Pilides & Destrooper-Georgiades (2008) 315-328.

⁵ Burkert (1993) 435.

⁶ Για τους άθλους του Ηρακλή βλ. Powell (2007) 381-397. Για τις αναπαραστάσεις των άθλων του ήρωα στην αττική κεραμική βλ. Αναστασίου (1986) σελ. 28-74. Αναλυτικότερα: το λιοντάρι της Νεμέας, όπως εικονίζεται σε μελανόμορφο αμφορέα του 510 (32-33, εικ. 12), η Λερναία Ύδρα, όπως εικονίζεται σε ερυθρόμορφη στάμνο-ψυκτήρα του 480-470 (37, εικ. 15), ο Ερυμάνθιος Κάπρος, όπως εικονίζεται σε μελανόμορφη οينوχόη του 510 (38, εικ. 16), η «Κερυνίτης έλαφος», όπως εικονίζεται στη διάσημη μετόπη από τον θησαυρό των Αθηναίων στους Δελφούς του 500 περίπου (41, εικ. 19), οι στυμφαλίδες όρνιθες, όπως εικονίζονται σε μελανόμορφο αμφορέα του 530 (43, εικ. 21), ο καθαρισμός των στάβλων του Αυγεία όπως εικονίζεται στη μετόπη του ναού του Διός στην Ολυμπία (44-45, εικ. 22-23), ο κρητικός ταύρος, όπως εικονίζεται σε αμφορέα του 520-510 (48, εικ. 25), τα άλογα του Διομήδη όπως εικονίζονται σε μελανόμορφη κύλικα του 510-500 (49, εικ. 26), η ζώνη της Αμαζόνας Ιππολύτης, όπως εικονίζεται στη μετόπη του ναού Ε στον Σελινούντα και χρονολογείται περί το 470-460 (51, εικ. 27), τα βόδια του Γηρωύνη, όπως εικονίζονται σε αμφορέα του 530 περίπου (56-57, εικ. 32-33), ο Κέρβερος, φύλακας του Άδη, όπως εικονίζεται σε ερυθρόμορφο αμφορέα που χρονολογείται στο 520 (64-65, εικ. 38) και τέλος ο κήπος των εσπερίδων και η χαρακτηριστική παράσταση του Ηρακλή με τα μήλα από τη μετόπη του ναού του Διός στην Ολυμπία (73, εικ. 45).

ρόπαλο. Εντοπίζουμε τις παραστάσεις του Ηρακλή στην Κύπρο ήδη από τον 7^ο-8^ο αι. π.Χ., εποχή κατά την οποία ο ήρωας συνδυάζει ένα κράμα στοιχείων που προέρχονται τόσο από την Ανατολή όσο και από τη Δύση: ενώ δηλαδή αφομοιώνεται με τον Φοίνικα Μίλκαρτ, διατηρώντας θεική υπόσταση, φέρει τα χαρακτηριστικά σύμβολα του Έλληνα Ηρακλή, δηλαδή τη λεοντή, το ρόπαλο και το τόξο.⁷

Ο Ηρακλής εικονίζεται στην τέχνη με τα όπλα του ή σε στάσεις πάλης που παραπέμπουν στους άθλους του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των παραστάσεων αυτών που βρέθηκαν στην Κύπρο αποτελούν, μεταξύ άλλων τα εξής:

1. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη, συλλογή Di Cesnola. Κολοσιαίο ασβεστολιθικό άγαλμα γενειοφόρου Ηρακλή ύψους 217 εκ., πιθανώς από τους Γόλγους, το οποίο χρονολογείται μετά τα μέσα του 6^{ου} αι. (530-520 π.Χ.). Ο Ηρακλής φορά λεοντή και κοντό χιτώνα. Σώζεται η φαρέτρα με τα βέλη στο ύψος του μηρού, γεγονός που μαρτυρεί ότι πιθανότατα κρατούσε τόξο και όχι ρόπαλο, όπως αρχικά είχε προταθεί στην αποκατάσταση αλλά αφαιρέθηκε στη συνέχεια.⁸
2. Κυπριακό Μουσείο, Λευκωσία. Ασβεστολιθικό άγαλμα αγένειου Ηρακλή ύψους 104 εκ., που βρέθηκε στην περιοχή της Παμπούλλας στο Κίτιο και χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} αι. Ο Ηρακλής φορά λεοντή και κοντό χιτώνα. Κρατά ρόπαλο με το αριστερό χέρι, το οποίο ανασηκώνει πάνω από το κεφάλι του, και με το δεξί χέρι την ουρά ενός λιονταριού, το οποίο δεν σώζεται (**Εικ. 1**).⁹
3. Συλλογή Τζιάπρα-Πιερίδη, Λευκωσία. Ασβεστολιθικό αγαλματίδιο αγένειου Ηρακλή ύψους 31 εκ., το οποίο χρονολογείται στον πρώιμο 5^ο αι. π.Χ. Ο Ηρακλής αγένειος φορά λεοντή, κρατά ρόπαλο στο δεξί χέρι, το οποίο ανασηκώνει επάνω από το κεφάλι του, και μικρό λιοντάρι στο αριστερό (**Εικ. 2**).¹⁰

⁷ Για τον «Κύπριο» Ηρακλή βλ. Yon (1983) 289-291.

⁸ Καραγιώργης (1998) 68 εικ. 27, Karageorghis (2000) 123-125 εικ. 190, Καραγιώργης (2002α) 202 εικ. 400.

⁹ Yon (1986) 288-9, Καραγιώργης (1998) 72-73 εικ. 29.

¹⁰ Καραγιώργης (2002β) 149 εικ. 188.

Εικ. 1. Ασβεστολιθικό άγαλμα Ηρακλή από την Παμπούλλα. Τέλη 6^{ου} αι. Κυπριακό Μουσείο, Λευκωσία. Πηγή: Καραγιώργης Β. 1998

Παραχώρηση: Φωτογραφικό αρχείο των Εκδόσεων της Alpha Bank.

Εικ. 2. Ασβεστολιθικό αγαλματίδιο Ηρακλή. Πρώϊμος 5^{ος} αι. Λευκωσία. Συλλογή Τζιάπρα Πιερίδη. ΠΠΚ

Πηγή: Καραγιώργης 2002β, 149, αρ. 188.

4. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη, συλλογή Di Cesnola. Τμήμα ασβεστολιθικού αγάλματος Ηρακλή ύψους 71.1 εκ., που πιθανώς βρέθηκε στους Γόλγους και χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ. Διασώζεται τμήμα του κορμού, ένα λυγισμένο πόδι και η φαρέτρα, που πιθανώς αναπαριστά τον Ηρακλή γονυπετή, έτοιμο να τραβήξει το τόξο του.¹¹
5. Συλλογή Τζιάπρα-Πιερίδη, Λευκωσία. Κανθαροειδής σφραγιδόλιθος των αρχών του 5^{ου} αι. με αφηγηματικό περιεχόμενο όπου ο Ηρακλής εικονίζεται γονυπετής να κρατά ρόπαλο και τόξο. Η παρουσία λιονταριού στην κορυφή του σφραγιδόλιθου παραπέμπει στον μύθο του Ηρακλή με το λιοντάρι της Νεμέας.¹²

¹¹ Karageorghis (2000) 127 εικ. 191.

¹² Reyes (2002) 307 αρ. 405.

6. Μουσείο Λούβρου. Άγαλμα γυμνού και αγένειου Ηρακλή από ασβεστόλιθο ύψους 50 εκ., το οποίο χρονολογείται περί το 530-520 π.Χ..¹³ Μολονότι δεν σώζονται τα χέρια της μορφής, διακρίνεται η απόληξη του ροπάλου στο πίσω μέρος της κεφαλής.
7. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη. Ασβεστολιθική πλάκα από τους Γόλγους, η οποία χρονολογείται στην κλασική περίοδο και εικονίζει τον Ηρακλή να παλεύει με το λιοντάρι.¹⁴
8. Μουσείο καλών τεχνών της Βοστώνης. Δαχτυλίδι με πέτρα από κορνηλιανό που χρονολογείται περί το 500 π.Χ., στο οποίο εικονίζεται ο Ηρακλής να παλεύει με το λιοντάρι.¹⁵
9. Βρετανικό Μουσείο, Λονδίνο. Πήλινο ειδώλιο Γηρυόνη ύψους 24 εκ. από τα Πυργά που χρονολογείται στα μέσα του 7^{ου} αι. Η τρισώματη μορφή φορά κράνη και κρατά ασπίδες και δόρατα, τα οποία δεν διασώζονται.¹⁶
10. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη. Ακέφαλο ασβεστολιθικό άγαλμα του Γηρυόνη από τους Γόλγους, που χρονολογείται στο β' μισό του 6^{ου} αι.¹⁷
11. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης, Νέα Υόρκη. Ασβεστολιθική πλάκα ύψους 52 εκ., πιθανώς από τους Γόλγους, που παριστάνει τον Ηρακλή σε εξέδρα αριστερά να κλέβει τα βόδια του Γηρυόνη. Χρονολογείται στα τέλη του 6^{ου} αι. π.Χ.¹⁸

Ο Ηρακλής είναι ιδιαίτερα αγαπητός στην Κύπρο, όπως επιβεβαιώνεται από τα αρχαιολογικά ευρήματα, από τη νομισματική εικονογραφία αλλά και από τη

¹³ Hermary (1989) 300 αρ. 598, Caubet et al. (1992) 135 αρ. 163. Για τον κατάλογο των κυπριακών γλυπτών που εικονίζουν τον Ηρακλή και που φυλάσσονται στο Μουσείο του Λούβρου βλ. Hermary (1989) 299-304 αρ. 597-607.

¹⁴ Καραγιώργης (1998) 81 εικ. 37.

¹⁵ Καραγιώργης (1998) 86 εικ. 41.

¹⁶ Καραγιώργης (1998) 57 εικ. 22.

¹⁷ Καραγιώργης (1998) 60-61 εικ. 24, Karageorghis (2000) 128-129 αρ. 193, Καραγιώργης (2002α) 203 αρ. 402.

¹⁸ Καραγιώργης (1998) 58-59 εικ. 23, Καραγιώργης (2002α) 203 εικ. 402, Karageorghis (2000) 127 αρ. 192.

γλυπτική και τη μικροτεχνία.¹⁹ Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το ότι στην κυπριακή τέχνη οι αναπαραστάσεις διαφόρων ηρώων εμπνέονται από την ευρεία δημοτικότητα του Ηρακλή και φέρουν, όπως αυτός, λεοντή και φαρέτρα.²⁰

Η παρουσία της κεφαλής του Ηρακλή, του ήρωα με τα όπλα του ή παραστάσεων εμπνευσμένων από τους μύθους του είναι πολύ συνηθισμένη στη νομισματική παραγωγή των αρχαϊκών και κλασικών χρόνων, όπως μπορεί κανείς να διαπιστώσει από νομισματικές εκδόσεις πόλεων τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση.²¹ Στην κυπριακή νομισματική εικονογραφία, όταν ο Ηρακλής είναι όρθιος, φέρει τη λεοντή και εικονίζεται συνήθως σε στάση πολεμιστή: κρατά το τόξο στο αριστερό χέρι και κραδαίνει το ρόπαλο κατά του αντιπάλου του πάνω από το κεφάλι του, όπως φανερώνουν νομισματικές εκδόσεις των βασιλέων του Κιτίου και της Λαπήθου. Στα νομίσματα των βασιλέων του Κιτίου ο Ηρακλής-Μίλκαρτ με τη λεοντή εικονίζεται στην εμπρόσθια όψη να βαδίζει προς τα δεξιά. Με το αριστερό χέρι κρατά το τόξο και με το δεξί κραδαίνει το ρόπαλο επάνω από το κεφάλι του. Στην οπίσθια όψη, από τη βασιλεία του Οζιβάαλ και μέχρι την κατάλυση της βασιλείας στο Κίτιο από τον Πτολεμαίο Α΄ το 312 π.Χ.,²² εικονίζεται λιοντάρι που κατασπαράσσει ελάφι προς τα δεξιά μέσα

¹⁹ Καραγιώργης (1998) 68-69. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αγαλματίδια από ασβεστόλιθο του Ηρακλή-Μίλκαρτ και βρέθηκαν στο τέμενος στην ακρόπολη της Παμπούλλας κατά τη διάρκεια των σουηδικών Ανασκαφών του 1929-1930 (Nordin Fischer 2003, 235-238 αρ. 274-276).

²⁰ Βλ. την περίπτωση του σκαραβαίου από αχάτη του τέλους του 6^{ου} αι. από τη συλλογή Τζιάπρα-Πιερίδη, όπου εικονίζεται ο Θησέας με φαρέτρα, σπαθί και κοντό χιτώνα με ουρά στην απόληξή του, να επιτίθεται στον Μινώταυρο παρουσία της Αριάδνης στο πεδίο δεξιά. Την παράσταση πλαισιώνει επιγραφή στην κυπροσυλλαβική γραφή (Reyes 2002, 308-309 αρ. 407 και Καραγιώργης 2002α, 211 αρ. 419-420).

²¹ Συνοπτική παρουσίαση της υιοθέτησης της κεφαλής του Ηρακλή ως νομισματικού τύπου σε πληθώρα νομισματοκοπειών βλ. στον Boardman (1988) 739-741 αρ. 126-164. Για συγκεκριμένα παραδείγματα βλ. την κεφαλή του Ηρακλή με λεοντή σε τρία τέταρτα στον εμπροσθότυπο των στατήρων της Κυζίκου των αρχών του 4^{ου} αι. (Franke & Hirmer 1964, 147 πιν. 200), την κεφαλή του Ηρακλή με λεοντή προς τα δεξιά σε αργυρό στατήρα από το Μεταπόντιο του τέλους του 5^{ου}-αρχών του 4^{ου} αι. (Franke & Hirmer 1964, 72 πιν. 82) και την παράσταση του Ηρακλή με ρόπαλο και τόξο στην οπίσθια όψη αργυρών στατήρων των Θηβών των μέσων του 5^{ου} αι. (Franke & Hirmer 1964, 101 πιν. 144).

²² Διόδ. Σικ. 19.79.4.

σε έγκοιλο τετράγωνο με την επιγραφή σε φοινικική γραφή που δηλώνει το όνομα και τον τίτλο του βασιλέα που εξέδωσε το νόμισμα (Εικ. 3).²³

Εικ. 3 Χρυσός ημιστατήρας του βασιλιά Μιλκυάτωνα (392/1-362/1) του Κιτίου, 4,15 γρ.

Συλλογή ΠΙΤΚ. Πηγή: Ζαπίτη, Ε. & Μιχαηλίδου, Λ. 2007. 60, εικ. 23.

Στις νομισματικές εκδόσεις της Λαπήθου και συγκεκριμένα σε αυτές του βασιλέα Ανδρ(-), οι οποίες χρονολογούνται στα τέλη του 5^{ου}-αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ., και σε αυτές του διαδόχου του Δημόνικου ή Δαμόνικου Β', εικονίζεται στην εμπρόσθια όψη η Αθηνά ιστάμενη προς τα αριστερά με ασπίδα και δόρυ και στην οπίσθια όψη ο Ηρακλής με λεοντή να βαδίζει προς τα δεξιά, σε στάση παρόμοια με αυτή των βασιλέων του Κιτίου, κρατώντας το ρόπαλο και το τόξο.²⁴

Εξάιρεση αποτελούν οι αργυρές εκδόσεις του Ευαγόρα Α' της Σαλαμίνας, όπου ο Ηρακλής κάθεται γυμνός σε βράχο προς τα δεξιά, στον οποίο έχει τοποθετήσει τη λεοντή και κρατά ρόπαλο με το αριστερό χέρι, το οποίο στηρίζει στο έδαφος, και με το δεξί το κέρασ της Αμάλθειας, σύμβολο αφθονίας και ευημερίας (Εικ. 4).²⁵

²³ Για εικόνες νομισμάτων των βασιλέων του Κιτίου από τον Βάαλμικ Α' (479;-449 ;) μέχρι και τον Πουμαΰάτωνα (361-321) βλ. την πρόσφατη δημοσίευση της συλλογής του ΠΙΤΚ (Ζαπίτη & Μιχαηλίδου 2007, 56-60 αρ. 1-25).

²⁴ Νομίσματα των δυο βασιλέων της Λαπήθου εντοπίστηκαν στο θησαυρό του Βουνίου. Για την ταύτιση και χρονολόγηση των νομισμάτων του συνόλου αυτού βλ. Schwabacher (1981) 44-45 αρ. 206 και 207. Δεν είναι βέβαιο σε ποιόν από τους δυο βασιλείς θα πρέπει να αποδοθούν οι μικρότερες ανεπίγραφες υποδιαίρεσεις (αρ. 208-223). Περισσότερες πληροφορίες για τον θησαυρό βλ. πιο κάτω, σημ. 48.

²⁵ Για τις αργυρές εκδόσεις του Ευαγόρα Α' βλ. Amandry & Masson (1988) 34-41, Ζαπίτη & Μιχαηλίδου (2007) 46-49 αρ. 1-13, Μιχαηλίδου & Ζαπίτη (2002) 317-318 αρ. 418-420.

Εικ. 4. 1/3 αργυρού σίγλου του βασιλιά Ευαγόρα Α΄ (411-374/3) της Σαλαμίνας, 2.92 γρ.

Συλλογή Τζιάπρα Πιερίδη, ΠΙΤΚ. Πηγή Μιχαηλίδου, Λ. & Ζαπίτη, Ε. 2002. “Νομίσματα”, 317, αρ. 419.

Η μοναδική ίσως νομισματική παράσταση στην Κύπρο που παραπέμπει στους άθλους του ήρωα είναι αυτή των αργυρών εκδόσεων του βασιλέα Αρι(-), οι οποίες χρονολογούνται στις αρχές του 4^{ου} αι. π.Χ.. Είναι βέβαιο ότι πρόκειται για κυπριακές εκδόσεις, λόγω της χρήσης της τοπικής συλλαβικής γραφής, η οποία φανερώνει τον βασιλικό τίτλο (ra-si-le-wo-se στην κυπροσυλλαβική γραφή, τίτλος που δηλώνεται ολόκληρος ή μέσω της πρώτης συλλαβής ra στα νομίσματα) και τα τρία πρώτα γράμματα του ονόματος του βασιλέα. Το όνομα δεν διασώζεται ολόκληρο και ο εικονογραφικός τύπος δεν έχει συνέχεια, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε με βεβαιότητα σε ποιο βασίλειο και από ποιον βασιλέα εκδόθηκαν τα νομίσματα αυτά.²⁶ Στην εμπρόσθια όψη των νομισμάτων εικονίζεται γυμνή ανδρική μορφή, η οποία παλεύει με λιοντάρι, ενώ στο πεδίο αριστερά και πίσω από την παράσταση είναι τοποθετημένο ένα ρόπαλο. Η γυμνή ανδρική μορφή αναπαριστά τον Ηρακλή που παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας, ο οποίος θα αποκτήσει τη λεοντή ακριβώς μετά από αυτή τη μάχη. Κοντινό παράλληλο της παράστασης αποτελούν οι νομισματικές εκδόσεις της Ηράκλειας (Κάτω Ιταλία) του τέλους του 5^{ου} αι. π.Χ. (Εικ. 5),²⁷ όπου η στάση του Ηρακλή, του λιονταριού αλλά και το σημείο τοποθέτησης των όπλων είναι σχεδόν πανομοιότυπη. Στον εμπροσθότυπο των νομισμάτων της Ηράκλειας εικονίζεται

²⁶ Προτείνονται με επιχειρήματα ως εκδίδουσες αρχές οι Σόλοι ή το Κούριον (Destrooper-Georgiades 2000, 709-710 και υποσημ. 26).

²⁷ Franke & Hirmer (1964) 74 πιν. 89.

Εικ. 5. Αργυρός στατήρας Ηράκλειας, τέλη του 5^{ου} αι. Πηγή: Franke & Hirmer 1964, 74, πιν. 89.

η κεφαλή της Αθηνάς, ενώ στον οπισθότυπο των κυπριακών εκδόσεων εικονίζεται η Αθηνά με κορινθιακό κράνος να κάθεται στην πλώρα ενός πλοίου κρατώντας άφλαστον.²⁸

Στις κυπριακές νομισματικές εκδόσεις η κεφαλή του Ηρακλή, αγένειου ή γενειοφόρου, η οποία ταυτίζεται με τον ήρωα εξαιτίας της λεοντής, είναι εξίσου συνηθισμένη, όπως φανερώνουν οι εκδόσεις των βασιλέων της Λαπήθου, της Σαλαμίνας και του Κιτίου του 5^{ου} και 4^{ου} αι. π.Χ. (**Εικ. 6**).²⁹

²⁸ Το άφλαστον είναι κόσμημα πρύμνης, το οποίο παραπέμπει, σε κάποιες περιπτώσεις, σε ναυτική νίκη.

²⁹ Παραδείγματα των αργυρών εκδόσεων της Λαπήθου στο Ζαπίτη & Μιχαηλίδου (2007) 94 αρ. 3. Για τις εκδόσεις σε άργυρο και χρυσό των βασιλέων του Κιτίου βλ. *Bmc Cyprus*, 18-19, πιν. IV, εικ. 7-16 (για αργυρές υποδιαιρέσεις) και *Bmc Cyprus*, 23, πιν. IV, εικ. 24 (για χρυσές). Για τις εκδόσεις του Ευαγόρα Α΄ βλ. ενδεικτικά *Bmc Cyprus*, 55, πιν. XI, εικ. 12 (για αργυρές υποδιαιρέσεις) και *Bmc Cyprus*, 56, πιν. XI, εικ. 13-16 (για χρυσές).

Εικ. 6. Χρυσό δέκατο στατήρα του βασιλιά Μιλκυάτωνα (392/1-362/1) ή Πουμαϊάτωνα (361-312) του Κιτίου, 0.81 γρ. Συλλογή Τζιάπρα Πιερίδη. ΠΙΤΚ. Πηγή: Μιχαηλίδου, Λ. & Ζαπίτη, Ε. 2002, 323, αρ. 433.

Ο ΦΡΙΕΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΡΙΑΡΙ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΑΣΜΑ

Η περίπτωση της νομισματοκοπίας του Μαρίου, στο βορειοδυτικό άκρο της Κύπρου, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Τα πρωιμότερα νομίσματα που αποδόθηκαν στο βασίλειο αυτό εικονίζουν στην εμπρόσθια όψη λιοντάρι, το οποίο δαγκώνει το μπροστινό πόδι του, και στην οπίσθια παράσταση ζώου με κέρατα, το οποίο τρέχει προς τα αριστερά και πάνω στο οποίο στηρίζεται γυμνή ανδρική μορφή που επίσης βαδίζει προς την ίδια κατεύθυνση. Στην εμπρόσθια όψη υπάρχει η επιγραφή σε κυπροσυλλαβική γραφή *sa-sa-ma-wo-se-to-ka-sa-to-ro* «[του βασιλέα] Σασμά, [υιού] του Δόξανδρου», ενώ στην οπίσθια η επιγραφή *ma-ri-e-u-se* δηλαδή Μαριεύς (**Εικ. 8**).³⁰

Τόσο οι επιγραφικές όσο και οι εικονογραφικές επιλογές που εντοπίζονται στα νομίσματα αυτά έχουν ενδιαφέρον, αρχικά γιατί το όνομα του βασιλέα Σασμά είναι αποκλειστικά γνωστό από τις νομισματικές αυτές εκδόσεις. Τα νομίσματα αυτά μας προσφέρουν και τις ακόλουθες πληροφορίες: ο βασιλιάς Σασμάς βασίλευσε στο Μάριο πριν τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. και ενώ το όνομά του είναι φοινικικό (Σασμάς), αυτό του πατέρα του είναι ελληνικό (Δόξανδρος). Χωρίς να υπεισέλθουμε στις συζητήσεις που αφορούν στην εθνικότητα του

³⁰ Robinson (1932) 209 αρ. 10.

βασιλέα,³¹ έχει ενδιαφέρον η επιλογή μιας νομισματικής εικονογραφίας, η οποία εικονίζει την παράσταση του Φρίξου επάνω στο κριάρι.³² Σύμφωνα με τον μύθο, ο Φρίξος και η αδελφή του Έλλη είναι παιδιά της Νεφέλης και του Αθάμαντα, βασιλιά του Ορχομενού, ο οποίος θα παντρευτεί την Ινώ. Με δόλο η μητριά θα οργανώσει τη θυσία των παιδιών, όμως η μητέρα τους θα στείλει ένα χρυσόμαλλο ιπτάμενο κριάρι, για να τους φυγαδεύσει. Τα δυο αδέρφια θα πετάζουν με κατεύθυνση προς την Κολχίδα: η Έλλη θα πέσει στα στενά ανάμεσα στο Σίγειο και τη Θρακική Χερσόνησο και θα πνιγεί (περιοχή που θα ονομαστεί στη συνέχεια Ελλήσποντος) και ο Φρίξος θα φτάσει στην Κολχίδα, θα θυσιάσει το κριάρι στον Φύξιο Δία και θα χαρίσει το χρυσόμαλλο δέρας στο βασιλιά Αιήτη.³³

Η παράσταση της φυγής του Φρίξου πιασμένου από το κέρατο του κριαριού πρωτοεμφανίζεται στην τέχνη περί το 570-560 π.Χ.³⁴ Συγκρίνοντας την αττική ερυθρόμορφη κύλικα των μέσων του 5^{ου} αι π.Χ. που σήμερα φυλάσσεται στο μουσείο του Βερολίνου³⁵ (Εικ. 7) με την παράσταση στο νόμισμα (Εικ. 8), παρατηρούμε ομοιότητες τόσο ως προς τη στάση του ζώου, όσο και της ανθρώπινης μορφής.

Η παρουσία του μύθου αυτού στην Κύπρο είναι δυσεξήγητη, κυρίως λόγω του ότι πρόκειται για μάλλον τοπικό μύθο ο οποίος δεν σχετίζεται με το νησί.³⁶ Η απεικόνιση ωστόσο του Φρίξου με το κριάρι δεν απαντά μόνο στα νομίσματα του Μαρίου, αν λάβουμε υπ' όψιν μας γλυπτό του 5^{ου} αι. π.Χ. που βρέθηκε στην Αμαθούντα και διασώζεται αποσπασματικά, το οποίο εικονίζει αυτή ακριβώς την παράσταση.³⁷ Παρά τη σπανιότητα των παραλλήλων στην Κύπρο, τα παράλληλα

³¹ Για τις υποθέσεις που αφορούν στην επιλογή του εικονογραφικού τύπου από τον βασιλέα του Μαρίου και την αναζήτηση θρυλικών προγόνων μέσω του μύθου βλ. Hermary (2002) 279-283.

³² Lacroix (1974) 53-55 και 59-65. Ο μύθος αναφέρεται στον Απολλώνιο, τον Απολλόδωρο, τον Διόδωρο και τον Πausανία. Για τα σχετικά χωρία βλ. March (1998) 321-322.

³³ Για τον μύθο βλ. Powell (2007) 495-496, Δρακωνάκη-Καζαντζάκη (1986) 127-128.

³⁴ «Phrixos» στο Roscher (1978) 2458-2467.

³⁵ Bruneau (1994) 400 αρ. 4.

³⁶ Lacroix (1974) 59-62.

³⁷ Hermary (2002) 280, εικ. 6.

Εικ. 7. Ερυθρόμορφη κύλικα. Περί το 450 π.Χ., Βερολίνο, Πηγή Bruneau, P. 1994. “Phrixos et Helle”. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* VII: 398-404, 400, αρ. 4

Εικ. 8. Οπισθότυπος αργυρού σίγλου του βασιλέα Σασμά του Μαρίου. Συλλογή ΠΙΤΚ. Πηγή: Ζαπίτη, Ε. & Μιχαηλίδου, Λ. 2007, 85, εικ. 1.

από άλλες περιοχές που χρονολογούνται στην αρχαϊκή, κλασική αλλά και ρωμαϊκή περίοδο είναι πολλά με ενδεικτικά τα παραδείγματα που ακολουθούν:

1. Ερυθρόμορφη πελίκη του 460-450 π.Χ. που σήμερα φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό μουσείο των Αθηνών.³⁸
2. Μηλιακό ανάγλυφο των μέσων του 5^{ου} αι. π.Χ., σήμερα στη Νέα Υόρκη, το οποίο εικονίζει τον Φρίξο επάνω στο κριάρι. Το ζώο πετά πάνω από τη θάλασσα, η οποία δηλώνεται από τα ψάρια που εικονίζονται στο κάτω τμήμα του αναγλύφου.³⁹
3. Αττικός ερυθρόμορφος αμφορέας του τρίτου τέταρτου του 5^{ου} αι. π.Χ., που σήμερα φυλάσσεται στο Μουσείο της Νάπολης. Η μητριά του Φρίξου, Ινώ, τον κυνηγά κρατώντας διπλό πέλεκυ. Ο Φρίξος φορά μανδύα, κρατά δυο δόρατα και ξεφεύγει κρατώντας το κέρατο του κριαριού.⁴⁰

³⁸ Δρακωνάκη-Καζαντζάκη (1986) 128 αρ. 88.

³⁹ Bruneau (1994) 400 αρ. 11.

⁴⁰ Bruneau (1994) 399 αρ. 2.

4. Κρατήρας του 340 π.Χ. από το μουσείο του Τάραντα. Στο λαιμό εικονίζεται ο Φρίξος πλαισιωμένος από στυλιζαρισμένα ανθέμια.⁴¹
5. Τοιχογραφία από την Πομπηία που φυλάσσεται στο μουσείο της Νάπολης. Ο Φρίξος εικονίζεται επάνω στο κριάρι να προσπαθεί να σώσει την Έλλη που έχει πέσει στη θάλασσα.⁴²

Αναπαραστάσεις του μύθου εντοπίζονται στις νομισματικές εκδόσεις της Άλου και της Λαμψάκου, δυο πόλεων που βρίσκονται στα δυο άκρα της διαδρομής του Φρίξου και της Έλλης: Η Άλως βρίσκεται στη Φθιώτιδα και η Λάμψακος στις ακτές του Ελλησπόντου, όπου και κατέληξε ο Φρίξος χωρίς την αδελφή του. Ο Φρίξος ή η Έλλη εμφανίζονται μαζί με το κριάρι στην οπίσθια όψη των χάλκινων εκδόσεων των ελληνιστικών χρόνων της πόλης Άλου,⁴³ ιδρυτής της οποίας σύμφωνα με το μύθο υπήρξε ο πατέρας τους, Αθάμας, όταν εγκατέλειψε τη Βοιωτία. Στους χρυσούς στατήρες της Λαμψάκου της Μυσίας του πρώτου μισού του 4^{ου} αι. εντοπίζεται στην εμπρόσθια όψη η Έλλη να κάθεται επάνω στο κριάρι⁴⁴ ενώ στις χάλκινες εκδόσεις των ρωμαϊκών χρόνων της ίδιας πόλης του 3^{ου} αι. μ.Χ. εικονίζεται στον εμπροσθότυπο η κεφαλή του Αλεξάνδρου Σεβήρου (222-235 μ.Χ.) και στον οπισθότυπο ο Φρίξος επάνω στο κριάρι και η Έλλη επάνω σε κύματα που δηλώνουν την πτώση της στη θάλασσα.⁴⁵

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ Ο ΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΣΤΑΣΙΟΙΚΟΥ Α΄ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΙΜΟΧΑΡΗ

Στη δυναστεία του Μαρίου, ο βασιλιάς που διαδέχεται τον Σασμά ονομάζεται Στασίοικος, όνομα που μας είναι γνωστό αποκλειστικά από τις επιγραφές στα αργυρά νομίσματα που εκδίδει και τα οποία εικονίζουν διαφορετικές

⁴¹ Bruneau (1994) 400 αρ. 7.

⁴² Bruneau (1994) 401 αρ. 28.

⁴³ BMC Thessaly, 13, πιν. XXXI, 1 και Moustaka (1983) 68-69.

⁴⁴ Baldwin (1924) 19 αρ. 2 και Traité II, 2, 1365-1368 αρ. 2529-2530 πιν. CLXX εικ. 28-29.

⁴⁵ Baldwin (1924) 76 αρ. 18.

παραστάσεις από αυτές του προκατόχου του στον θρόνο. Πρόκειται για αργυρές εκδόσεις διαφορετικών υποδιαιρέσεων, που φέρουν στην εμπρόσθια όψη την κεφαλή του Απόλλωνα με δάφνινο στεφάνι προς τα δεξιά και στην οπίσθια όψη γυναικεία μορφή με μακρύ χιτώνα, η οποία αιωρείται καθώς στηρίζεται με τα δυο χέρια στα κέρατα ενός ταύρου που τρέχει προς τα δεξιά (Εικ. 9). Τις παραστάσεις συνοδεύουν επιγραφές στην κυπροσυλλαβική γραφή: στον εμπροσθότυπο γύρω από το κεφάλι του Απόλλωνα διαβάζουμε την επιγραφή *ra-si-le-wo-se-sa-ta-si-wo-i-ko*, «βασιλέως Στασίοικου» και στον οπισθότυπο

Εικ. 9. Οπισθότυπος αργυρού σίγλου του βασιλέα Στασίοικου Α΄ του Μαρίου, 10.87 γρ.
Medelhavsmuseet, Στοκχόλμη, Πηγή: Nilsson, H. 2003, 308 αρ. 365.

την επιγραφή *ra-si-le-wo-se / sa-ta-si-wo-i-ko-ne* «βασιλέως Στασιφοίκων».⁴⁶ Την εικονογραφία αυτή θα υιοθετήσει και ο διάδοχος του Στασίοικου Α΄, Τιμοχάρης, ο οποίος θα τοποθετήσει το όνομά του στις αργυρές εκδόσεις του: *ra-si-le-wo-se / ti-mo-ka-ri-wo-se* «βασιλέως Τιμοχάρηος».⁴⁷

⁴⁶ Για τις επιγραφές βλ. Masson (1983) 183 αρ. 169. Για νομίσματα που σώζονται σε δυο διαφορετικές υποδιαιρέσεις βλ. Nilsson (2003) 308-309 αρ. 365, *Bmc Cyprus* 32 πιν. VI 9-10, *Traité II*, 2 805-806 αρ. 1328-1329 πιν. CXXXV, εικ. 10-13.

⁴⁷ Για τις επιγραφές βλ. Masson (1983) 183-184 αρ. 170. Για νομίσματα βλ. Ζαπίτη & Μιχαηλίδου (2007) 85-86 αρ. 3-5, Nilsson (2003) 308-309 αρ. 366-367, *Bmc Cyprus* 33 πιν. VI 11, *Traité II*, 2 805-808 αρ. 1330-1332 πιν. CXXXV εικ. 10-13.

Τα νομίσματα αυτά, τα οποία χρονολογούνται στα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. από μαρτυρίες θησαυρών,⁴⁸ φέρουν διαφορετική εικονογραφία συγκριτικά με τις εκδόσεις του Σασμά, η οποία όμως παραπέμπει σε ένα εξίσου ευρέως διαδεδομένο και ιδιαίτερα αγαπητό θέμα: πρόκειται για αρπαγή γυναικείας μορφής από ταύρο, αρπαγή που δικαιολογείται από το ότι η γυναικεία μορφή δεν πατά στο έδαφος αλλά αιωρείται.⁴⁹ Μολονότι στο παρελθόν η μορφή στα νομίσματα του Μαρίου ταυτιζόταν με την Αφροδίτη-Αστάρτη που κάθεται πάνω στον ταύρο,⁵⁰ πλέον η ταύτισή της με την Ευρώπη θεωρείται βέβαιη.⁵¹ Σύμφωνα με τον μύθο η Ευρώπη ήταν κόρη της Ιούς και του Αγήνορα, ο οποίος βασίλευε στη Φοινίκη και είχε και τρεις γιούς: τον Κάδμο, τον Φοίνικα και τον Κίλικα. Ο Δίας ερωτεύτηκε την Ευρώπη και μεταμορφώθηκε σε ταύρο προκειμένου να την κερδίσει: η Ευρώπη πλησίασε για να τον χαϊδέψει, κάθισε στη ράχη του, ο ταύρος κατευθύνθηκε προς τη θάλασσα και με τη συνοδεία Τριτώνων και Νηρηίδων διέσχισε τη Μεσόγειο και έφτασε στην Κρήτη. Όταν ο Αγήνορας συνειδητοποίησε την «απαγωγή» της κόρης του, έστειλε τους γιους του να την αναζητήσουν, με την εντολή να μην επιστρέψουν χωρίς αυτή: ο Φοίνικας κατέληξε στη Φοινίκη, ο Κίλικας στην Κιλικία και ο Κάδμος, αφού περιπλανήθηκε για αρκετά χρόνια, στη Θήβα.⁵²

⁴⁸ Την εύρεση καλύτερα διατηρημένων νομισμάτων καθώς και την ανάγνωση των επιγραφών διευκόλυνε ο θησαυρός που βρέθηκε στο παλάτι του Βουνίου από τη σουηδική ανασκαφή το έτος 1928-1929 μ.Χ. Ο θησαυρός αποτελούνταν από 252 αργυρά νομίσματα, εκ των οποίων η συντριπτική πλειοψηφία αποδίδεται στον βασιλέα Στασίοικο Α΄ και στον διάδοχό του Τιμοχάρη. Ο θησαυρός δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά από τον Schwabacher το 1946 και ένα χρόνο αργότερα ακολούθησε η αναδημοσίευσή του από τον ίδιο συγγραφέα. Η χρονολογία απόκρυψης του θησαυρού, η οποία μας δίνει τον *terminus ante quem* για την κυκλοφορία των εκδόσεων των δυο βασιλέων του Μαρίου που προαναφέρθηκαν, τοποθετείται περί το 380 π.Χ..

⁴⁹ Lacroix (1974) 56.

⁵⁰ *Traité II*, 2 805-808 αρ. 1328-1332, Lacroix (1974) 56.

⁵¹ Lacroix (1974) 55-57.

⁵² Στις *Μεταμορφώσεις* του Οβίδιου (2.833-875) γίνεται αναφορά στον μύθο. Στον μύθο αναφέρονται επίσης ο Όμηρος, ο Ησίοδος, ο Απολλώνιος, ο Απολλόδωρος και ο Οβίδιος. Για τον μύθο βλ. Powell (2007) 442-444 και March (1998) 157. Για τις ζωικές μεταμορφώσεις των θεών και την εικονογραφική παράδοση των ζώων-συμβόλων βλ. Burkert (1993) 151-155. Για την «Ευρώπη», βλ. Roscher (1978) 1409-1418 και Ρούσσοσ (1986) 259-262.

Η παράσταση στο νόμισμα μπορεί να συγκριθεί με ανάλογη παράσταση σε πήλινη μήτρα από την Κρήτη, σήμερα στη συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου Αθηνών (Εικ. 10),⁵³ όπου εντοπίζονται σημαντικές ομοιότητες, κυρίως ως προς την κίνηση της Ευρώπης η οποία κρατά το κέρατο του ζώου, όπως και ο Φρίξος στην περίπτωση του κριαριού. Και στις δυο παραστάσεις τα πόδια, τόσο του ταύρου όσο και της γυναικείας μορφής, είναι στον αέρα, υποδηλώνοντας την κίνηση, και ενδεχομένως την αρπαγή. Πιο συχνή όμως στην εικονογραφία

Εικ. 10. Πήλινη μήτρα από την Κρήτη. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα (αρ. ευρ. 14937).
Πηγή: Robertson, M. 1988. "Europe I". *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* IV: 76-92, 82, αρ. 99.

είναι η απεικόνιση της Ευρώπης επάνω στον ταύρο, όπως φανερώνουν ενδεικτικά τα παράλληλα που ακολουθούν:

1. Ερυθρόμορφος κωδωνόσχημος κρατήρας από την Ταρκινία, που χρονολογείται περί το 480 π.Χ., στον οποίο εικονίζεται η Ευρώπη ενδεδυμένη με χιτώνα, η οποία βαδίζει δίπλα από τον ταύρο κρατώντας το κέρατό του με το αριστερό χέρι.⁵⁴
2. Μετόπη από τον ναό Υ του Σελινούντα, η οποία χρονολογείται περί το 550 π.Χ. και σήμερα φυλάσσεται στο Παλέρμο.⁵⁵ Πρόκειται για παράσταση της

⁵³ Robertson (1988) 82 εικ. 99.

⁵⁴ Robertson (1988) 77 εικ. 2.

⁵⁵ Robertson (1988) 81 εικ. 78.

Ευρώπης ενδεδυμένης με χιτώνα η οποία κάθεται πάνω στον ταύρο. Με το αριστερό χέρι κρατά το κέρατο του ζώου, ενώ με το δεξί στηρίζεται επάνω του. Κάτω από τον ταύρο εικονίζονται δελφίνια, τα οποία παραπέμπουν στη θάλασσα, πάνω από την οποία πέταξε ο ταύρος, σύμφωνα με το μύθο.

3. Ερυθρόμορφη πελίκη του 480-470 π.Χ. που φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Ακράγαντα. Εικονίζεται η Ευρώπη ενδεδυμένη με χιτώνα, η οποία κάθεται πάνω στον ταύρο. Με το αριστερό χέρι κρατά το κέρατο του ζώου, ενώ με το δεξί στηρίζεται επάνω του.⁵⁶
4. Οινοχόη των αρχών του 5^{ου} αι. π.Χ. από τη συλλογή του Πανεπιστημίου του Μισσισίπι, όπου εικονίζεται η Ευρώπη πάνω στον ταύρο ο οποίος κινείται προς τα δεξιά πάνω από τη θάλασσα.⁵⁷
5. Πήλινο ειδώλιο από τη Βοιωτία, το οποίο χρονολογείται στο 470-460 π.Χ., σήμερα στο Μουσείο του Λούβρου. Η Ευρώπη φέρει κωνικό κάλυμμα κεφαλής και εικονίζεται να κάθεται, σε μετωπική σχεδόν στάση, επάνω στον ταύρο, ο οποίος βαδίζει προς τα αριστερά.⁵⁸
6. Ρωμαϊκή τοιχογραφία του 1^{ου} αι. από την Πομπηία, σήμερα στο Εθνικό Μουσείο στη Νάπολη,⁵⁹ όπου η Ευρώπη κάθεται επάνω στον ταύρο, συνοδεύει τριών γυναικών.
7. Μωσαϊκό του 3^{ου} αι. μ.Χ. από τη Βύβλο, σήμερα στο Μουσείο της Βηρυτού και μωσαϊκά των ρωμαϊκών χρόνων από τις επαρχίες της Γαλατίας και της Ισπανίας.⁶⁰

Παρά τη σπανιότητα της νομισματικής αυτής παράστασης στην Κύπρο, εντοπίζουμε την Ευρώπη και τον ταύρο σε νομισματικές εκδόσεις της Κρήτης των αρχαϊκών χρόνων, όπου, σύμφωνα με το μύθο, κατέληξαν η Ευρώπη και ο Δίας από τη Φοινίκη. Στις αργυρές εκδόσεις της Γόρτυνος των μέσων του 5^{ου} αι.

⁵⁶ Robertson (1988) 79 εικ. 42.

⁵⁷ Robertson (1988) 79 εικ. 34.

⁵⁸ Robertson 1988, 82, εικ. 114.

⁵⁹ Robertson 1988, 83, εικ. 125.

⁶⁰ Wattel-de Croizant 1986, 175-191.

(480-430) η Ευρώπη κάθεται πάνω σε ταύρο που βαδίζει προς τα δεξιά. Στηρίζεται με το αριστερό χέρι στο ζώο και με το δεξί κρατά το κέρατό του. Κάτω από τον ταύρο εικονίζεται ένα δελφίνι. Στην οπίσθια όψη των νομισμάτων αυτών εικονίζεται η κατά μέτωπον κεφαλή λιονταριού με την επιγραφή «Γόρτυνος το παῖμα», δηλαδή το «σήμα», μέσα σε έγκοιλο τετράγωνο (Εικ. 11).⁶¹ Και πάλι σε εκδόσεις της ίδιας πόλης εντοπίζουμε την Ευρώπη πάνω στον ταύρο στην εμπρόσθια όψη και στην οπίσθια όψη, αντί της κεφαλής του λιονταριού την κεφαλή του Ερμή με πέτασσο και κηρύκειο (Εικ. 12)⁶², εικονογραφικός τύπος που απαντάται και στα νομίσματα της Φαιστού, με μόνη διαφορά τις επιγραφές που αναφέρονται στην αντίστοιχη εκδίδουσα αρχή⁶³. Η παρουσία της Ευρώπης

Εικ. 11. Αργυρός στατήρας Γόρτυνος (500-460), 11.23 γρ. Βερολίνο.

Εικ. 12. Αργυρός στατήρας Γόρτυνος (430-420), 11.87 γρ. Λονδίνο.

Πηγή: Franke, P. R. & Hirmer, M. 1964, Die Griechische Munze. Έκδοση: Hirmer Verlag GmbH, Μόναχο, 100, πιν. 164, αρ. 537.

Πηγή: Franke, P. R. & Hirmer, M. 1964, Die Griechische Munze. Έκδοση: Hirmer Verlag GmbH, Μόναχο, 100, πιν. 164, αρ. 538.

⁶¹ Traité II, 3, 961-964, αρ. 1580-1583.

⁶² Traité II, 3, 965-966, αρ. 1593.

⁶³ Traité II, 3, 979-982, αρ. 1620-1623.

σε νομίσματα των ρωμαϊκών χρόνων που εκδόθηκαν από την Τύρο και τη Σιδώνα στη Φοινίκη δεν ξαφνιάζει, όπως δεν ξαφνιάζει⁶⁴ και η παρουσία του μύθου της Ευρώπης στην Κύπρο: σε αντίθεση με τον μύθο του Φρίξου και της Έλλης, η Κύπρος είναι κομμάτι της διαδρομής της Ευρώπης και του μεταμφιεσμένου σε ταύρο Δία, στην κατεύθυνσή τους από τη Φοινίκη προς την Κρήτη.⁶⁵

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η υιοθέτηση στη νομισματική εικονογραφία πανελλήνιων μύθων δεν αποτελεί καινοτομία για τους κύπριους βασιλείς καθώς αρκετές πόλεις, τόσο στην Ανατολή όσο και στη Δύση, εκδίδουν νομίσματα στα οποία εικονίζονται ο Ηρακλής, ο Φρίξος ή η Ευρώπη. Ωστόσο, η παρουσία των συγκεκριμένων μύθων στην Κύπρο γεννά ερωτήματα που αφορούν στη διάδοση και την υιοθέτησή τους.

Η παρουσία του Ηρακλή δικαιολογείται στην Κύπρο από την ευρεία διάδοση των μύθων του ήρωα. Αντιθέτως η παρουσία των μύθων του Φρίξου και της Ευρώπης στο ίδιο βασίλειο από δυο διαδοχικούς βασιλείς, προκαλεί ερωτήματα, παρά το ενδιαφέρον της υπόθεσης της διάδοσης και υιοθέτησης των μύθων βάσει των διαδρομών τους (Φοινίκη-Κρήτη στην περίπτωση της Ευρώπης και Ορχομενός- Κολχίδα στην περίπτωση του Φρίξου).

Οι μύθοι ταξιδεύουν ανά τη Μεσόγειο και μέσα από διάφορα αντικείμενα τα οποία τους αποτυπώνουν εμπνέουν τους καλλιτέχνες, οι οποίοι τους αφομοιώνουν και τους εξελίσσουν μέχρι και σήμερα: στην περίπτωση της Κύπρου ο οπισθότυπος αργυρού σίγλου του βασιλιά του Μαρίου Τιμοχάρη αποτέλεσε την έμπνευση για το κέρμα των 50 σεντ της Κυπριακής Δημοκρατίας που κυκλοφόρησε το 1991 μ.Χ. (**Εικ. 13**)⁶⁶ και η παράσταση της Ευρώπης που κάθεται στον ταύρο κοσμεί σήμερα το κέρμα των 2 Ευρώ της Ελλάδας.⁶⁷

⁶⁴ BMC Phoenicia, 166, πιν. XXII, 12 και 177-180, πιν. XXIII, 13, και 14 (για Σιδώνα).

⁶⁵ Lacroix 1974, 58.

⁶⁶ Ζαπίτη & Μιχαηλίδου (2007) 238 αρ. 28.

⁶⁷ Ιστότοπος Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας: <http://www.ecb.int/euro/coins/2euro/html/index.el.html>

Εικ. 13. Κεντρική Τράπεζα της Κύπρου 1991 μ.Χ. Βασιλικό Νομισματοκοπέιο του Λονδίνου. Αργυρό Σεντς 50 του σχεδιαστή Άντη Ιωαννίδη. Στον Οπισθότυπο σχέδιο της Ευρώπης επάνω στον Ταύρο με τις επιγραφές σε κυπροσυλλαβική γραφή. Προέρχεται από αργυρό σίγλο του βασιλιά Τιμοχάρη. Πηγή: Ζαπίτη, Ε. & Μιχαηλίδου, Λ. 2007. 238, 28.

Το κέρμα ανήκει στην έκδοση Κεντρικής Τράπεζας Κύπρου 2006 με τίτλο “Κατάλογος Κερμάτων και Χαρτονομισμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας”

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασίου, Γ. 1986. «Ηρακλής». Στο: Ι.Θ. Κακριδής (επιμ.), *Ελληνική Μυθολογία*, τ 4. Ηρακλής – Πανελλήνιες εκστρατείες. Αθήνα: 15-125.

Δρακωνάκη-Καζαντζάκη, Ε. 1986. «Αργοναυτική Εκστρατεία». Στο Ι.Θ. Κακριδής (επιμ.), *Ελληνική Μυθολογία*, τ 4. Ηρακλής – Πανελλήνιες εκστρατείες. Αθήνα: 126-187.

Ζαπίτη, Ε. & Μιχαηλίδου, Λ. 2007. *Νομίσματα της Κύπρου. Από τη Συλλογή του Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπεζής Κύπρου*. Λευκωσία.

Καραγιώργης, Β. 1998. *Έλληνες Θεοί και Ήρωες στην Αρχαία Κύπρο*, Αθήνα.

—. 2002α. *Κύπρος το σταυροδρόμι της ανατολικής Μεσογείου, 1600-500 π.Χ.* Αθήνα.

—. 2002β. *Αρχαία Τέχνη της Κύπρου στη συλλογή Γεωργίου και Νεφέλης Τζιάπρα Πιερίδη*, Λευκωσία.

Μιχαηλίδου, Λ. & Ζαπίτη, Ε. 2002. «Νομίσματα». Στο: Β. Καραγιώργης κ.ά. (επιμ.), *Αρχαία Τέχνη της Κύπρου στη συλλογή Γεωργίου και Νεφέλης Τζιάπρα Πιερίδη*. Λευκωσία: 316-327.

Ρούσσοι, Ε.Ν. 1986. «Ευρώπη». Στο: Ι.Θ. Κακριδής (επιμ.), *Ελληνική Μυθολογία*, τ. 3. Οι ήρωες. Τοπικές παραδόσεις. Αθήνα: 259-262.

Στυλιανού, Π. 2000. «Τα αρχαία βασίλεια». Στο: Θ. Παπαδόπουλλος (επιμ.), *Ιστορία της Κύπρου*, τ. Β', *Αρχαία Κύπρος*, μέρος Β'. Λευκωσία: 465-618.

Amandry, M. & Masson, O. 1988. «VIII. Monnaies d'argent d'Évagoras Ier». Στο: O. Masson & M. Amandry, «Notes de numismatique chypriote, VI-VIII », *Revue Numismatique* 30, 27-41.

Baldwin, A. 1924, «Lampsakos: the gold staters, silver and bronze coinages», *American Journal of Numismatics* 53: 1-77.

Boardman, J. et. al. 1988. «Herakles». *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* IV: 728-838.

Bruneau, P. 1994, «Phrixos et Helle». *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae* VII: 398-404.

Burkert, W. 1993. *Αρχαία Ελληνική θρησκεία. Αρχαϊκή και Κλασσική Εποχή*. Αθήνα.

Caubet, A., Hermary, A. & Karageorghis, V. 1992. *Art Antique de Chypre au Musée du Louvre. Du chalcolithique à l'époque romaine*, Αθήνα.

Destrooper-Georgiades, A. 2000. «Classical coins recently found in Cyprus». Στο: *Πρακτικά του 3^{ου} Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*. Λευκωσία: 703-716.

Franke, P. R. & Hirmer, M. 1964. *Die Griechische Münze*. Μόναχο.

Hermary, A. 1989. *Catalogue des Antiquités de Chypre. Sculptures*. Musée du Louvre. Παρίσι.

—. 2002. «Les ascendances légendaires des rois chypriotes. Quelques messages iconographiques», *Cahiers du Centre d'études Chypriotes* 32: 275-288.

Hill, G. 1940. *A History of Cyprus*. Volume I. *To the Conquest by Richard Lion Heart*, Cambridge.

Iacovou, M. 2002, «From Ten to Naught: formation, consolidation and abolition of Cyprus' Iron Age polities», *Cahiers du Centre d'études Chypriotes* 32: 73-87.

—. 2008, «Cultural and political configurations in Iron Age Cyprus: The sequel to a protohistoric episode», *American Journal of Archaeology* 112-4: 625-657.

- Karageorghis, V. et al. 2000. *Ancient Art from Cyprus. The Cesnola Collection in The Metropolitan Museum of Art*. Νέα Υόρκη.
- Lacroix, L. 1974. «Deux traversées miraculeuses sur les monnaies de Marion en Chypre», Στο: *Études d'archéologie numismatique*. Lyon & Παρίσι: 53-65.
- March, J. 1998. *Dictionary of Classical Mythology*. Λονδίνο.
- Markou, E. 2011. *L'or des rois de Chypre. Numismatique et histoire à l'époque classique*. ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ 64. Αθήνα.
- Masson, O. 1983². *Les Inscriptions chypriotes syllabiques*. Παρίσι.
- Moustaka, A. 1983. *Kulte und Mythen auf thessalischen Münzen*. Beitrage zur Archäologie 15. Würzburg.
- Nilsson, H. 2003. «The coins of the Vouni Hoard in Stockholm». Στο: V. Karageorghis et. al., *The Cyprus Collections in the Medelhavsmuseet*, Λευκωσία & Στοκχόλμη: 307-310.
- Nordin Fischer, S. 2003. «Limestone Sculpture. Sculpture from Kition». Στο: V. Karageorghis et. al., *The Cyprus Collections in the Medelhavsmuseet*, Λευκωσία & Στοκχόλμη: 235-272.
- Pilides, D. & Destrooper-Georgiades, A. 2008. «A hoard of silver coins from the plot on the corner of Nikokreontos and Hadjopoullou Streets, (east extension of the settlement of the Hill of Agios Georgios, Lefkosia)», *Report of the Department of Antiquities, Cyprus*: 307-335.
- Powell, B. B, 2007⁵. *Classical Myth*. Pearson Prentice Hall, NJ.
- Reyes, A. T. 2002. «Σφραγιδόλιθοι». Στο: Β. Καραγιώργης κ.ά. (επιμ), *Αρχαία Τέχνη της Κύπρου στη συλλογή Γεωργίου και Νεφέλης Τζιάπρα Πιερίδη*. Λευκωσία: 286-315.
- Robertson, M. 1988. «Europe I». *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae IV*: 76-92.
- Robinson, E. S. G. 1932. «Greek Coins Acquired by the British Museum in 1930-1931», *Numismatic Chronicle* 12: 199-214.

Roscher, W.H. (επιμ.). 1884-1937. *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie*. I-VII. Λειψία.

Schwabacher, W. 1981, «The coins of the Vouni treasure reconsidered», *Numismatic Report, Cyprus* 12: 11-48.

Wattel-de Croizant, O. 1986, «Les mosaïques de Gaule et d'Espagne relatives à l'enlèvement d'Europe». Στο: L. Kahil, C. Augé, P. Linant de Bellefonds (επιμ.), *Iconographie classique et identités régionales, Bulletin de Correspondence Hellenique* XIV: 173-191.

Yon, M. 1986, «À propos de l'Héraklès de Chypre». Στο: L. Kahil, C. Augé, P. Linant de Bellefonds (επιμ.), *Iconographie classique et identités régionales, Bulletin de Correspondence Hellenique* XIV: 287-297.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚΕΠ: Κ. Χατζηγιάννου, *Η αρχαία Κύπρος εις τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς*, Α'-Δ', Λευκωσία 1971-1983.

Bmc Cyprus: Hill, G. F. 1904, *Catalogue of the Greek coins of Cyprus in the British Museum*, Λονδίνο.

Bmc Phoenicia: Hill, G. F. 1910, *Catalogue of the Greek coins of Phoenicia in the British Museum*, Λονδίνο.

Bmc Thessaly: Gardner, P. 1883, *Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia*, Λονδίνο.

ΠΙΤΚ: Πολιτιστικό Ίδρυμα Τραπεζής Κύπρου. Λευκωσία.

Traité II, 2 : Babelon, E. 1910, *Traité des monnaies grecques et romaines, deuxième partie, description historique, tome deuxième*, Παρίσι.

Traite II, 3: Babelon, E. 1914, *Traité des monnaies grecques et romaines, deuxième partie, description historique, tome troisième*, Παρίσι.

ΙΣΤΟΓΡΑΦΙΑ

- Η συλλογή di Cesnola στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης
http://www.metmuseum.org/toah/hd/cesn/hd_cesn.htm
- Η συλλογή νομισμάτων του Πολιτιστικού Ιδρύματος Τραπέζης Κύπρου
<http://www.boccf.org/el-GR/museums-and-collections-gr/museum-and-collection-gr/>
- Εκπαιδευτική δραστηριότητα από το Έλεκτρον στο Ευρώ
<http://www.boccf.org/tours/Electron/index.html>
- Τμήμα της ψηφιοποιημένης συλλογής του Μουσείου του Λούβρου
<http://cartelen.louvre.fr>